

JUHÁSZ PÁL BALÁZS¹**Jeruzsálem stratégiai szerepe az Ószövetség történeti könyveiben****The Strategic Role of Jerusalem in the Historical Books of the Old Testament****Absztrakt**

A Jeruzsálem-kérdés a közel-keleti békefolyamat kulcskérdése. A zsidó perspektíva elválaszthatatlan a héber Biblia/Ószövetség tanúságtételétől, mely egészen különleges szerepről tanúskodik Jeruzsálem esetében politikai, vallási és katonai szempontból egyaránt. Már a térségben kialakuló izraelita jelenlét előtt lakott és megerősített település volt, melyet kánaánita népesség lakott. A zsidó honfoglalást követően egy ideig független, majd Dávid király hódításának köszönhetően az új összizraelita birodalom fővárosa lett. Egyedülálló szerepét és jelentőségét Dávid tevékenysége alapozta meg. Az ország két részre való szakadását követően a déli, júdai, dávidita uralkodók mindig is nagy figyelmet fordítottak a perifériára szorult főváros megerősítésére. A legnagyobb támadás Hiszkija király idejében történt (Kr. e. 701) – melyet sikerrel védett ki –, majd az Újbabiloni Birodalom megsemmisítette a várost (Kr. e. 587/586). A fogság után évszázadokig nem állt vissza politikai státusza, de vallási és katonai szerepei újjáéledtek az idegen elnyomás ellenére is. A Makkabeus-felkelés következtében a Kr. e. 2. század folyamán újra önálló, nemzeti királyság politikai, vallási és katonai központjává vált, az ókor történetében utoljára.

Kulcsszavak: Jeruzsálem, Ószövetség, Dávid, stratégiai

Abstract

The question of Jerusalem is a key issue to the peace process in the Middle East. The Jewish perspective is inseparable from the testimony of the Hebrew Bible/Old Testament, which shows that Jerusalem fulfilled a very special role from political, religious and military point of view as well. Before the Israelite presence in the area, the city had already been an inhabited reinforced area, where Canaanites

---

¹ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Kar-Péter Pázmány Catholic University, Faculty of Theology, E-mail: juhaszpalbalazs@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5334-0613

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

lived. After the Israelite occupation, it was independent for some time, then it became the capital city of the new unitary Israelite kingdom by King David's conquest. Its unique role and significance was established by King David's activities. After David's kingdom was divided in two, rulers of the southern part – Kingdom of Judah –, descendants of David adverted to the reinforcement of the city in the periphery. The utmost attack came in the time of King Hezekiah (701 B. C.), and was avoided successfully, but later the city was destroyed by the Neo-Babylonian Empire (587/586 B. C.). After the captivity, the political status of Jerusalem was not restituted for centuries, but the religious and military roles were resuscitated despite the foreign oppression. During the Maccabean Revolt in the 2nd century B. C. the city became a political, religious and military centre of an independent, national kingdom again, for the last time in Ancient History.

Keywords: Jerusalem, Old Testament, David, strategic

BEVEZETÉS

Donald Trump megválasztott amerikai elnök tanácsadója, Kellyanne Conway azt nyilatkozta 2016. december 12-én, hogy az Amerikai Egyesült Államok izraeli nagykövetségének Tel-Avivból Jeruzsálembe való költöztetése különösen is fontos az új kormányzatnak.² Jelenleg ugyanis Tel-Avivban működik a nagykövetség, az arab államoknak Jeruzsálemmel kapcsolatos érzékenysége miatt. Háttér-információk szerint Trump elnök 2017. december elején hivatalosan is el kívánja ismerni Jeruzsálemet Izrael Állam fővárosaként.³ Végül egy magyar vonatkozás: Heisler András, a Magyar Zsidó Hitközségek Szövetsége (MAZSIHISZ) elnökének beszédében, mely Budapesten 2017. július 19-én Orbán Viktor magyar és Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök jelenlétében hangzott el a következőt mondta: „A legutóbbi Zsidó Közösségi Kerekasztal ülésén kértem, Magyarország ismerje el Izrael fővárosaként a három monoteista világvallásnak otthont adó Jeruzsálemet.”⁴ Ez a három rövid utalás is bizonyítja, hogy Jeruzsálem aktuális jogi státusza, politikai szerepe nem neutrális a világ és a zsidóság vezetői számára.

Érthető ez a fokozott érdeklődés, hiszen a Jeruzsálem-kérdés minden aspektusból alapvetően befolyásolja a Közel-Kelet biztonságát és békéjét. Felmerül a kérdés: miért ennyire megkerülhetetlen egy város a nagyhatalmi politika, a zsidó identitás, az arab mentalitás, különböző – sok esetben szomszédos – országok harci kapacitása és az aktuálpolitika szemszögéből? Mitől olyan különleges ez a város, hogy státuszának rendeződése

² <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/donald-trump-israel-us-embassy-jerusalem-benjamin-netanyahu-f-35-iran-a7470881.html> (utoljára ellenőrizve: 2017. december 3.)

³ <https://www.nytimes.com/2017/12/01/us/politics/trump-embassy-israel-jerusalem.html> (utoljára ellenőrizve: 2017. december 3.)

⁴ <http://www.mazsihisz.hu/2017/07/19/heisler-andras--multunk-es-jovonk-osszekot-bennunket-10743.html> (utoljára ellenőrizve: 2017. december 3.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

elválaszthatatlanul összeforr a térség békéjével, illetve esetleges háborúba borulásával? A választ, ami segít a jelen helyzetben eligazodni és viszonyulni, a múltban kell keresnünk. Természetesen több tényezőző képlettel állunk szemben: politikai, vallási, gazdasági, demográfiai, történelmi és szociológiai aspektusokkal kell számolnunk, melyek a teljes problémakör egy-egy szegmensére világítanak rá. Így az alapos és kimerítő válasz meghaladja ennek a tanulmánynak a kereteit. Jelen írásunkban csak egy szeletére szeretnénk koncentrálni a Jeruzsálemmel kapcsolatos kérdéskörnek. A zsidó perspektíva a várost (és az egész térséget) illetően alapvetően vallásos, ezért ha valaki meg szeretné érteni az ő érvrendszerüket, meg kell ismerkednie a Jeruzsálemmel kapcsolatos izraelita nézőponttal. Ennek a látószögnek a gerince a keresztények által Ószövetségnek nevezett héber Biblia, illetve annak a diaszpórában készült görög változata, a Septuaginta (LXX). Ebben a rövid írásban Jeruzsálem városának stratégiai szerepét kívánjuk górcső alá venni az ószövetségi iratok fényénél. Röviden ismertetjük a város nevét és első feltűnését írott szövegekben, majd bemutatjuk bibliai földrajzát. Ezt követően kapcsolódunk be a város izraelita történetébe a bibliai elbeszélés fonalát követve kronológiai sorrendben a pátriárkák kora, Dávid és Salamon, a déli királyság, a fogság és a hellén befolyás időszakát érintve. Bemutatásunk a leglényegesebb információkra szorítkozhat csupán, de törekszünk megvilágítani Jeruzsálem városának centrális szerepét az Ószövetség történeti könyveinek tükrében. Reméljük, hogy vállalkozásunk hozzájárul a Jeruzsálem-kérdés árnyaltabb vizsgálatához.

JERUZSÁLEM, A BÉKE VÁROSA

Az általunk Jeruzsálemként ismert közel-keleti település nevének igazi, eredeti jelentése ismeretlen. A szerzeágazó megoldások között olyan javaslatok szerepelnek, mint „a béke látása”, vagy „a béke megalapítása”, „a jebuzeus Sálem”, „a béke birtoka” (Ewald), „a béke emberei” (Gesenius), „a béke hajléka” vagy „a béke városa” (Szaadja ben József Gaon).⁵ A város neve szemita eredetű összetett szó. Értelme nem világos egészen, de az „Isten fénye”, illetve a „béke fénye” fordítás is ismert. A katolikus egyház „Isten békéjének városa” formában hivatkozik rá.⁶

Érdekességként említjük meg, hogy két jelentős extrabiblikus forrás áll jelenleg rendelkezésünkre, melyek tartalmazzák Jeruzsálem nevét. A város ősi neve Urushalim, mellyel találkozunk már az egyiptomi átokszövegekben (Kr. e. 19. sz. – Kitchen 2007). Különböző variációkban szerepel a szövegben: Rushalimum, Lushalimum, Rusharimum és Lusharimum. A másik forrás az Amarna-levelek szövegcsoport (Kr. e. 14. sz.), melyben Ursalem

⁵ Pataky Arnold: A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában 1. rész A bibliai Jeruzsálem története, Stephaneum Nyomda, Budapest, 1918. 5-6. o.

⁶ Fodor István: art. Jeruzsálem, in Magyar Katolikus Lexikon 5 (szerk. Diós. I.-Viczián, J.), Szent István Társulat, Budapest, 2000. 749-750. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

formát találunk.⁷ Ezen források elemzése további kutatást kíván, és nem tartoznak szoros értelemben véve jelenlegi témánkhoz.

A szó értelmezésének lehetőségét a szemantikai bizonytalanság mellett tovább bonyolítja a tény, hogy a Bírák könyve Jeruzsálem városát azonosítja Jebuz településsel (Bír 19,10). Ez az elnevezés nyilvánvaló kapcsolatban áll a területnek az izraelitákat megelőző lakóival, a jebuzitákkal, hiszen Júda törzse határainak ismertetésekor ezt olvassuk: „aztán folytatódott [a határ] Ben-Hinnom völgye felé, a jebuziták hegygerincétől délre, azaz Jeruzsálem felé, majd felkapaszkodott a hegy csúcsára, amely Hinnom völgyét lezárja nyugat felől...” (Józs 15,8). A Tórában két helységnév is Jeruzsálemmel kerül kapcsolatba. Az egyik a Ter 14,18-ban szereplő Sálem, amely Jeruzsálemre céloz,⁸ illetve a Ter 22,2-ben olvasható Morija földje, ahol a 2Krn 3,1 szerint Salamon nekikezd a jeruzsálemi templom felépítésének.⁹ Mégis, a beágyazottság ellenére a város legtöbbször használt elnevezése: Jeruzsálem. A többi név teológiai, történeti és politikai asszociációkhoz vezet. A Jeruzsálem név a kilencedik legtöbbször előforduló szó a jod-dal kezdődő szavak között: 641 alkalommal szerepel a maszoréta héber Bibliában, 2 esetben Jézus, Sirák fia könyvében, 29 szövegben a qumráni iratokban és előfordul még 5 feliratban is.¹⁰ Ez a rendkívül soknak számító megjelenés a szent szövegben is azt mutatja, hogy a terület kiemelkedően fontos, illetve elsősorban ezen a néven ismert. A magunk részéről a hagyományos „a béke városa” elnevezést tartjuk útmutatónak, mert véleményünk szerint a mai zsidó közgondolkodásban ez a jelentés a domináns, a mai zsidó emberek így gondolnak fővárosukra.

„JERUZSÁLEMET HEGYEK ÖVEZIK...” (ZSOLT 125,2) – A BÉKE GEOGRÁFIÁJA

A város nevének rövid etimológiája után térjünk át földrajzi és helyrajzi ismertetésére, ami kiemeli geopolitikai frekvenciáját. A város adottságait így jellemezhetjük röviden: a palesztinai hegyvidék centrumában fekszik, két dombhát, három völgy és két forrás azok a természeti adottságok, melyek a bibliai időkben – és már azt megelőzően is – alkalmassá tették stratégiai szerepre politikai, katonai és társadalmi vonatkozásban egyaránt.

A város mészkőre épült, megközelítően 760 méterrel a Földközi-tenger és 1145 méterrel a Holt-tenger szintje fölött. A település északon összefügg a hegyvonulattal, keleten, délen és nyugaton mély völgyek veszik körbe. Keleten a Kidron-völgy (mely a Holt-tengerig nyúlik), délen és nyugaton a Hinnom-völgy található. A két természetes mélyedés az ún. Rogel-forrásnál találkozik, a várostól délre. A hegyhez kapcsolódó dombhátat észak-déli

⁷ Kafafi Zeidan A: Jerusalem in the Bronze and the Beginning of the Iron Ages: Biblical Narratives, Literary Sources, the Archaeological Evidence and Margreet Steiner, in Exploring the Narrative: Jerusalem and Jordan in the Bronze and Iron Ages (szerk. Steen, E.-Boertien, J.-Mulder-Hymans, N.), Bloomsbury, London, 2014. 250. o.

⁸ Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2006. 32. o., Ter 14,18 lábjegyzete.

⁹ Uo. 39. o., Ter 22,1-19 lábjegyzete.

¹⁰ The Dictionary of Classical Hebrew 4 (szerk. Clines, D. J. A.), Sheffield Academic Press, Sheffield, 1998. 31. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

irányban kettészelte a Tyropaion-völgy („Sajtkészítők-völgye”). Ezen kívül mind a keleti, mind a nyugati dombhátat keresztbe is árkok szabdalják, így az egész terület meglehetősen osztott. A keleti domb déli részénél található a Gichon-forrás, mely a város vízellátását biztosította.¹¹ Ebből a rövid jellemzésből is láthatjuk, hogy a terület harcászati szempontból megerősített állásnak kifejezetten alkalmas.

A városban kiépülő izraelita jelenlét Dáviddal veszi kezdetét. Őt megelőzően – ahogyan már fentebb említettük – jebuziták lakták a területet. Településük a keleti dombhát déli részén feküdt. Az északi oldal volt az egyetlen, melynek nem volt természetes védműve völgy vagy forrás, patak képében. Ebbe az irányba terjeszkedett történelme során a város.¹² Az elmondottakból kitűnik, hogy centrális fekvése, jó védhetősége, saját vízellátása alkalmassá tette stratégiai pontnak a térségben. „Jeruzsálem rögös talaja katonai előnyt jelentett, könnyű volt védeni, mert nehéz volt megközelíteni.”¹³

JERUZSÁLEM, DÁVID VÁROSA (VÖ. 2SÁM 5,7)

Dávid király (Kr. e. 1004-965) Kr. e. 1000 körül hódította meg Jeruzsálemet.¹⁴ A város történetében új fejezet kezdődött annak izraelita kézbe kerülésével. Pontosabban Dávid kezébe kerülésével. Két szöveg is hozza a jebuzita város meghódítását Dávid vezetésével. Az egyik, a 2Sám 5,6-10 arról tudósít, hogy miután Dávidot Hebronban az északi törzsek is királyukká tették, és így már nem csak a déli törzsek uralkodója volt, hanem egész Izraelé, Jeruzsálemhez vonult csapataival és az ott lakó jebuziták számításával ellentétben meghódította azt. A szöveg Sion várát említi, ami Dávid városa lesz, vagyis a régi jebuzita településen építi ki saját lakóhelyét. Dávid építkezésekbe fog az újonnan meghódított városban, megerősíti azt. A szöveg annak a hangsúlyozásával zárul, hogy JHWH Dáviddal van.

A párhuzamos szöveg az 1Krón 11,4-9. Itt is találkozunk Jeruzsálem és Jebuz azonosításával, illetve az aktuális lakókkal, a jebuzitákkal. A kontextus ugyanaz, az egész nép fölött uralkodó Dávid meghódítja a várost. Itt is Sion váráról olvasunk, mely Dávid városává válik. Hasonlóan kiemeli a szöveg az építkezéseket, illetve JHWH jelenlétét Dávid életében. Mindkét szöveg – bár részleteikben vannak eltérések – egyértelműen aláhúzza Jeruzsálem és Dávid, a zsidók legnagyobb királyának kapcsolatát. Magától értetődőnek veszi, hogy a város nevét a meghódítóról kapja és természetesen használja a Dávid városa elnevezést. Mégis adódik a kérdés: a törzseket frissen egyesítő fiatal királynak miért állt érdek-

¹¹ art. Jeruzsálem, in *Bibliai lexikon* (szerk. Haag, H.), Szent István Társulat, Budapest, 1989. 818-820. o.

¹² Brown Raymond E.-North Robert: *Biblikus földrajz*, in *Jeromos Bibliakommentár 3: Biblikus tanulmányok* (szerk. Thorday, A.), Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 2003. 273-274. o.

¹³ „Jerusalem’s rugged terrain was a military advantage, making it easy to defend because it was hard to reach.” King Philip J.: art. Jerusalem, in *The Anchor Bible Dictionary 3* (szerk. Freedman, D. N.-Herion, G. A.-Graf, D. F.-Pleins, J. D.-Beck, A. B.), Doubleday, New York 1992, 751. o.

¹⁴ Schein Bruce E.: art. Jerusalem, in *Harper’s Bible Dictionary* (szerk. Achtemeier, P. J.), Harper, San Francisco, 1985. 465. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

ében uralmát azonnal katonai vállalkozással kezdenie és meghódítania az addig nem különösebben jelentős települést?

A Biblia tényként kezeli, hogy a két törzsi terület egyesítését követően Dávid meghódítja és egységes államának közigazgatási, katonai és vallási centrumává teszi ezt a kánaáni várost. A város a két érdekszféra határán feküdt, igazából nem tartozott egyikhez sem, hiszen a környezetét a honfoglalás során Benjamin törzse meghódította, de magát a várost nem, az független maradt. „A Jeruzsálemben lakó jebuzitákat azonban nem üzték el Benjamin fiai. Így a jebuziták mind a mai napig Jeruzsálemben laknak, Benjamin fiai körében” (Bír 1,21). Azzal, hogy Dávid egy ilyen várost tett meg hatalmi központjává elérte, hogy független legyen mind a 12 törzs befolyásától. Hebronból (ami Júda törzsterületén található) áttette székhelyét az autonóm Jeruzsálembé.¹⁵

Dávid politikai és katonai szempontból legmeghatározóbb és legfontosabb döntését hozta meg, amikor úgy döntött, hogy egységes uralmát egy ilyen főváros alapításával kezdi meg. Így „egy Izrael és Júda között, stratégiai fontosságú helyen elhelyezkedő megrongálatlan, lakott, megerősített várost szerzett magának, amely ideális volt fővárosnak.”¹⁶ Jeruzsálem városa két szempontból is szimbolikus lehetett az új uralkodó számára. Egyrészt kifejezte a kontinuitást elődjével, Izrael első királyával, a Benjamin törzséből származó Saullal (Kr. e. 1012-1004), másrészt azért, hogy Dávid saját hadseregével hódította meg a várost királyi magánbirtokká tette, ezzel biztosítva hatalmának függetlenségét.¹⁷

Dávid a politikai és katonai központ kialakítása mellett, kronológiai sorrendben ezt követően vallási kultuszhelyet is létrehozott Jeruzsálemben a szövetség ládájának a városba való hozatalával (2Sám 6). A láda szétválaszthatatlan kapcsolatban áll JHWH-val, aki harcol népéért (Kiv 14,25). Ennek a kultikus tárgynak az új fővárosba való vitelével Dávid egyrészt elköteleződött a harcban segítő JHWH mellett, illetve az új kultuszközpont kegyuraként is felléphetett.¹⁸ Dávid megvásárolja Arauna szérűjét, hogy ott oltárt építsen az Úrnak (2Sám 24,18-25), később ezen a területen fogja fia, Salamon felépíteni a jeruzsálemi templomot.¹⁹

Dávid több szempontból is rendkívül okos államférfinak bizonyult azzal, hogy Jeruzsálemet tette meg székvárosának és birodalma központjának. Politikailag függetlenítette magát a törzsektől teljesen, vallásilag az egységesülő Izrael legfontosabb kultikus helyét alakította ki, katonailag egy kiválóan védhető helységet kormányozhatott. Ezen felül olyan biztos pontot hozott létre, ahonnan kiindulva expanziót tudott vezetni, így megnövelte birodalma határait. A király halálakor a dávidi nagybirodalom az Akabai-öböltől az Orontesz

¹⁵ Bock Sebastian: A bibliai Izrael története: A kezdetektől az Újszövetség koráig, Jel Kiadó, Budapest, 2002. 67. o.

¹⁶ Miller J. Maxwell-Hayes John H.: Az ókori Izrael és Júda története (Studia Orientalia 3), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2003. 162. o.

¹⁷ Vö. uo. 164. o.

¹⁸ Rózsa Huba: Izrael története, kiad. n., Budapest, 2007. 42. o.

¹⁹ Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2006. 330. o., 2Sám 24,24 lábjegyzete.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

folyóig terjedt.²⁰ Döntését igazolja, hogy a várost négyszáz éven keresztül nem tudták végletes értelemben elpusztítani. Véleményünk szerint Dávid legmaradandóbb tette Jeruzsálemmel kapcsolatban a vallási központ és ezzel az Istennel való kitüntetett kapcsolat helyszínének megalapítása volt, mert ez az aspektus az, ami akkor is eleven maradt a zsidóságban belül, amikor a többi elhalványult, illetve teljesen meg is szűnt.

Fia, Salamon király (965-926) nem háborúskodásaival, hanem inkább diplomáciai érzékével és építkezéseivel tűnt ki. Jeruzsálemben felépítette a templomot hét év alatt (1Kir 6), és a királyi palotáját tizenhárom év alatt (1Kir 7,1-12). Ezek a kor legkiválóbb építményei voltak, mind szerkezetükben, mind gazdagságukban.²¹ Salamon tehát nem annyira hadi, mint inkább építészeti vállalkozásairól híres, de gondot fordított a hadseregre is. Az 1Kir 10,26-29 elbeszéli, hogy 1420 harci szekere és 12 000 lovasa volt, akiknek egy részét a főváros közelében telepítette le. Még a lovakról is a király kereskedői gondoskodtak.

JERUZSÁLEM, JÚDA FŐVÁROSA

926-ban, Salamon halála után az ország két részre szakadt. Jeruzsálem elvesztette birodalmi szintű jelentőségét, és egy mindössze két törzs alkotta izraelita kisállam, Júda fővárosa lett. Az addig központi fekvésű város most rendkívül közel került az északi határhoz, elveszítve így centrális, biztonságos helyét. A főváros folyamatosan veszélyben volt, ezért Uzija király (Kr. e. 773-736) „Jeruzsálemben bástyákat épített: a Szeglet-kapu, a Völgykapu és a Sarok-kapu felett, majd megerősítette őket” (2Krn 26,9). Ezen kívül figyelmet szentelt a hadseregnek is, hiszen „Uzjának begyakorolt serege is volt. Csapatonként vonultak hadba, szám szerint” (2Krn 24,11). Fia, a társuralkodó Jotam (756-741/759-744) „építette a templom felső kapuját, de az Ofel-falon is sokat építtetett. (...) Hadat viselt Ammon fiainak királya ellen, és le is győzte.” (2Krn 27,3.5).²² Vagyis a Kr. e. 8. században Jeruzsálemet megerősítették olyannyira, hogy magabiztosan lehetett onnan kiindulva hadi cselekményeket vezetni a térségben.

A város életében a következő kiemelkedő epizód a Kr. e. 8. század végén következett be. Ez az évszázad a Kelet történelmében Asszíria évszázada, aminek hatását térségünkben is hűsbavágóan meg lehetett tapasztalni. Az asszírok 724-ben kezdték meg az északi ország, Izrael fővárosának, Szamariának ostromát, mely három évig elhúzódott. Végül 721-ben Szárgon bevette a fővárost, ezzel véget ért az északi ország rész történelme. (2Kir 17,5-6).²³ Izrael többé nem szerezte vissza önálló államlétét.

Amikor Szancherib asszír uralkodó megtámadta a déli országrészt, Júdat, először a kisebb városokat foglalta el. Hiszkija (725-697/728-700) felkészült a támadásra a főváros ellen. Újjáépítette a falakat és a bástyákat, fegyvereket készíttetett, valamint megszervezte

²⁰ Rózsa, Izrael története, 42-43. o.

²¹ King, art. Jerusalem, 754. o.

²² Uo. 755. o.

²³ Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2006. 380. o., 2Kir 17,5-6 lábjegyzete.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

a védekezőket (2Krón 32,1-8). A Gichon-forrás vizének a városba való biztonságosabb eljuttatása érdekében új csatorna-alagutat építtetett, így a víz a városfalakon belül egy gyűjtőmedencébe került. A csatornák – és a város vízellátása – többé nem voltak kiszolgáltatva az esetleges támadóknak.²⁴ Szancherib fel is vonult Jeruzsálem ellen, de nem tudta bevenni, hiába ostromolta. A szöveg szerint „az Úr egy angyalt küldött, és elpusztított Asz-szíria királyának táborában minden harcost, vezért és főembert...” (2Krón 32,21).

Az országban végzett asszír pusztítás rendkívül jelentős volt. Jeruzsálem nem pusztult el – ellentétben a többi várossal –, de adót kellett fizetnie és az asszírok érdekszférájába került. Az asszír pusztítást követően a főváros különleges szerepe még tovább növekedett, mert „Jeruzsálem volt most az egyetlen város az országban.”²⁵ Szerepe, melyet eddig is betöltött (politikai, vallási, gazdasági, katonai) még inkább felértékelődött.²⁶ Hiszkija utóda, Manassze (696-642) egy új külső falat építtetett Dávid városában, a Gichon-forráshoz közel, illetve katonai vezetőkkel látta el országa városait (2Krón 33,14).

Kétségtelen, hogy a bibliai idők nézve a legnagyobb erőpróbát Jeruzsálem stratégiai helyzetére nézve a Kr. e. 6. század eleje hozta. Nebukadnezár (Kr. e. 605-562), az Újbabiloni Birodalom megalapítója 605-ben a karkemisi csatában vereséget mért Egyiptomra, így az ő befolyási övezetébe került Szíria-Palesztina.²⁷ Amikor Jojakim (Kr. e. 608-598) fellázadt Nebukadnezár ellen, az büntető hadjáratot vezetett ellene. Az ostrom idején már fia, Jojachin volt Júda királya (Kr. e. 598/597). Ő megadta magát Nebukadnezárnak, aki elfoglalta a várost és kifosztotta a templommal együtt. A királyt és a nép vezető rétegét fogságba hurcolta Babilonba és új vazallus királyt állított Jeruzsálemben, akinek új nevet adott. Az új, minden tekintetben alávett Mattanja/Cidkija (Kr. e. 598/597-587/586) volt Júda utolsó királya. (2Kir 24,1-17). Természetes, hogy a kis városállam fővárosa sem haditechnikailag, sem anyagilag, sem hadseregben nem lehetett versenytársa a felemelkedő Újbabiloni Birodalomnak. A város pusztulása a következő lépésben következett be.

Mattanja/Cidkija kilenc év után fellázadt Nebukadnezár ellen, aki újból személyesen vezetett hadat a lázongó tartomány és annak fővárosa ellen. „Nebukadnezár Jeruzsálem alá vonult, ő maga és egész serege körülzárta, és töltést hányt köré” (2Kir 25,1). A töltés érthető, hiszen így könnyebben elérhetővé és megostromolhatóvá váltak a völgyekből a magasabb, jól védhető helyek. A városban éhínség tört ki, a király az éj leple alatt szökni próbált, de a babiloniaiak utolérték. Nebukadnezár Cidkija szemé láttára megölette fiait, őt magát pedig megvakította és Babilonba hurcolta (2Kir 25,1-7). Ezúttal Nebukadnezár nem gyakorolt irtalmat és nem elégedett meg a kincsek elvitelével. Felgyújtatta a templomot és a

²⁴ Fodor, art. Jeruzsálem, 751. o.

²⁵ „Jerusalem was now the only town of the country” Steiner Margreet: Expanding Borders: the Development of Jerusalem in the Iron Age, in Jerusalem in Ancient History and Tradition (szerk. Thompson, T. L.), T. & T. Clark, London-New York, 2003. 77. o.

²⁶ Uo. 76-77. o.

²⁷ Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2006. 389. o., 2Kir 24,1-7 lábjegyzete.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

királyi palotát, leromboltatta a városfalakat. A nép jelentős részét fogságba hurcolta. Dávid megerősített, stratégiailag kiválasztott vára rommá vált.

JERUZSÁLEM IDEGEN ELNYOMÁS ALATT

A babiloni fogságnak (Kr. e. 586-538) az Újbabiloni Birodalom bukása vetett véget, melyet Kúrosz perzsa király döntött meg Kr. e. 539-ben. Uralkodása első évében, 538-ban engedélyt adott a zsidóknak, hogy hazatérjenek földjükre (Kúrosz-ediktum). A visszatelepülők 521-ben megkezdték a lerombolt templom újjáépítését, és 516-ban be is fejezték. A visszatérők nagy része Jeruzsálemben és környékén kezdett új életet.²⁸ A templomépítés elhúzódnása és a város katonai megerősítése azonban elhúzódott a szamáriai vezetők ellenállása miatt. Levelet írtak Xerxész perzsa királynak (Kr. e. 486-465), miszerint a visszatért zsidók újjáépítik városukat és a falakat, és ha ez elkészül, akkor ez katonai veszélyt, lázadást fog maga után vonni. A király válaszában elrendelte, hogy nem épülhet fel a város (Ezd 4,6-23). A vallási szerepe Jeruzsálemnek helyreállt a templom felépítésével, a politikai megszűnt, hiszen idegen megszállás alatt állt, a katonai-stratégiai pedig még váratott magára.

A hazatért közösség, a szent maradék lelki megújulását Ezdrás pap kívánta előmozdítani. A város fizikai újjáépítése Nehemiás működéséhez köthető. A bibliai szöveg szerint Nehemiás, aki I. Artaxerxész (Kr. e. 465-424) főpohárnoka volt, engedélyt kért és kapott a város falainak újjáépítéséhez (Neh 2,1-8). A helyszínen előkészítette a munkálatokat, amiket nehézségek közepette, de rendkívül rövid idő, mindössze 52 nap alatt be is fejeztek (Neh 2,11-6,19). Elkészült a városfal és épült egy vár is (Neh 7,1-2), ezzel a város visszanyerte stratégiai jelentőségét. Bár a város felépült és megerősödött, lakossága nem volt komoly létszámú, ezért gondoskodtak a város benépesítéséről (Neh 7,4-72; 11,1-25). Így a Kr. e. 5. század közepére Jeruzsálem visszanyerte vallási, stratégiai szerepét, de nem lett egy újjászervezett autonóm izraelita állam fővárosa. A kultuszhely és a megerősítettsége volt az a két alapvető szempont, melyek hozzájárultak a következő évszázadokban békés fejlődéséhez, hiszen 300 éven keresztül nem történt komolyabb hadi vállalkozás a várossal kapcsolatban.

A perzsa befolyást a hellén hatás váltotta fel (Kr. e. 332-142), mely uralom több részre osztható. A város kezdetben részét képezte Nagy Sándor (Kr. e. 336-323) nagybirodalmának, hiszen Kr. e. 332-ben hódították meg. A vezető halála után – némi bizonytalanságot követően – először az egyiptomi székhelyű Ptolemaidák érdekszférájába tartozott Jeruzsálem (Kr. e. 301-2. század eleje). Ebben az időszakban a térség kormányzati központja volt a város, mely békésen fejlődött a papság vezetése alatt. Az egyiptomi hellén uralmat a szíriai hellén uralom váltotta fel: a Szeleukidák Kr. e. 2. század elejétől Kr. e. 135-ig gyakoroltak hatást a térségre. Kezdetben békés volt az együttműködés az új uralkodóval, de ez

²⁸ Pataky, A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában 1. rész A bibliai Jeruzsálem története, 25. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

gyökeresen megváltozott és az ószövetségi idők legnagyobb szabású zsidó lázadásához vezetett. A zsidók megosztottak voltak azzal kapcsolatban, hogy hogyan is viszonyuljanak a hellenizációhoz: egy részük támogatta, másik részük ellenezte. IV. Antiochusz Epifanész (Kr. e. 175-164) – visszatérően egyiptomi hadjáratából – elfoglalta Jeruzsálemet és kifosztotta. Két év múlva újra bevonult a városba, ekkor megszenteltelenítette a templomot és leromboltatta a városfalakat. Saját hadserege számára felépíttetett egy megerősített várat, melyet Josephus Flavius (Kr. u. 37k.-100k.) Akra néven említ. Ezek a cselekedetek életre hívták a Törvényhez hű zsidók ellenállását és kitört a Makkabeus-felkelés (Kr. e. 166-164). A szabadságharc vezetője Mattatiás pap és öt fia voltak, akik sikerrel vették fel a harcot az ellenséges hadsereggel. Júdás Makkabeus, a fegyveres harc első jelentős alakja Kr. e. 164-ben bevette Jeruzsálemet és felszentelte a templomot, valamint megerősítette és őrséggel látta el (1Makk 4,36-61). Egy másik szöveg bemutatja Akra ostromát, melyet szintén Júdás Makkabeus vezet. Azért indítja a támadást, hogy biztosítsa a vallásos, Törvényhez hű zsidók kultuszgyakorlatát, hiszen a szír várórség zaklatta őket a jeruzsálemi templom környékén. Csapatával körülvárta őket, ostromgyűrűt és hadiállásokat alakított ki és ostromgépeket alkalmazott. A szírek egy csoportja azonban kitört a szorításból. A felmentő sereg miatt Júdás abbahagyta az ostromot (1Makk 6,18-32). A szír erősség elfoglalása nem járt sikerrel, azt csak Mattatiás egy másik fia, Simon tudta elfoglalni Kr. e. 141 táján (1Makk 13,49-51). A Makkabeus-felkelés teljes sikerrel zárult. Nem csak vallási hagyományait tudták megőrizni a zsidók, nem pusztán Jeruzsálem katonai szerepét tudták megújítani és stabilizálni, hanem újra önálló, nemzeti államot alapíthattak Jeruzsálem fővárossal a Hasmoneusok vezetésével. A város történetét ezen a ponton veszítik szem elől az Ószövetség történeti könyvei.²⁹

ÖSSZEFOGLALÁS – „BÉKE LAKOZZÉK FALAIK KÖZÖTT ÉS BIZTONSÁG HÁZAID-BANI!” (ZSOLT 122,7)

1. Jeruzsálem városának múltja több ezer évre tekint vissza. Már a zsidó honfoglalást megelőzően is lakott és megerősített település volt a közép-palesztinai hegyvidéken, ezzel igazolva történeti távlatban is stratégiai-katonai fontosságát.
2. A zsidók a térségben való megjelenésüket követően kezdetben nem tudták uralmuk alá vonni a várost, majd Dávid király meghódította, magántulajdonává és újonnan megszervezett birodalma fővárosává tette. Megerősítette és kiépítette, végül oda vitette az össziszraelita kultusz legfontosabb tárgyát, a frigyládát. Ezzel megalapozta Jeruzsálem hármasszempontját, melyek a politikai, katonai és vallási szempontok.
3. Az izraelita királyság(ok) idejében ez a három aspektus volt a vezérelv mindenki számára.
4. A babiloni fogságot követően a politikai szerep szinte teljesen elhomályosult, a katonai kapacitás lehetősége mindig a megszálló hatalom akaratának volt a függvénye.

²⁹ King, art. Jerusalem, 757-758. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

Egyedül a vallási jelentőség élede újja a maga eredetiségében, sőt, még inkább meghatározóvá vált.

5. A bibliai időkben utoljára, a Hasmoneusok uralma alatt önálló államot alakíthattak az izraeliták, így a dávidi meghatározottság újra a teljes hármasságban feléledhetett.

Az 1948-ban megalapított Izrael Állam fővárosának tekinti Jeruzsálemet, melynek keleti felét 1967-ben katonai úton annektálta. A nemzetközi közösség nem ismeri el a várost az ország fővárosának, illetve az ötven évvel ezelőtti katonai beavatkozást sem a térség muszlim államaira és a palesztinokra való tekintettel. Véleményünk szerint a konfliktusnak jelenleg – immáron több évtizede – gyújtópontja a Jeruzsálem város státuszával kapcsolatos bizonytalanság és rendezetlenség. A biztonságpolitikai környezet mindaddig nem rendezhető megnyugtatóan, amíg a főváros(ok) kérdését nem tisztázzák.

Ebben a rövid dolgozatunkban arra tettünk kísérletet, hogy a Jeruzsálemmel kapcsolatos zsidó álláspontnak egy figyelmen kívül nem hagyható, azt alapvetően meghatározó aspektusára világlítsunk rá: Jeruzsálemnek a Bibliában megjelenő stratégiai szerepére. Vizsgálódásunk természetesen csak nagyvonalú lehetett, további kutatás szükséges a téma mélyebb megértéséért, kiterjesztve azt az irodalmi forrásokra és a régészeti leletekre. Természetesen szükségesnek látjuk a muszlim vallási-történeti látószög bemutatását is egy későbbi írásunkban.

BIBLIOGRÁFIA

1. Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2006.
2. The Dictionary of Classical Hebrew 4 (szerk. Clines, D. J. A.), Sheffield Academic Press, Sheffield, 1998.
3. art. Jeruzsálem, in Bibliai lexikon (szerk. Haag, H.), Szent István Társulat, Budapest, 1989. 818-830. o.
4. Fodor István: art. Jeruzsálem, in Magyar Katolikus Lexikon 5 (szerk. Diós. I.-Viczián, J.), Szent István Társulat, Budapest, 2000. 749-758. o.
5. King Philip. J.: art. Jerusalem, in The Anchor Bible Dictionary 3 (szerk. Freedman, D. N.-Herion, G. A.-Graf, D. F.-Pleins, J. D.-Beck, A. B.), Doubleday, New York, 1992. 747-766. o.
6. Bock Sebastian: A bibliai Izrael története: A kezdetektől az Újszövetség koráig, Jel Kiadó, Budapest, 2002.
7. Pataky Arnold: A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában 1. rész A bibliai Jeruzsálem története, Stephaneum Nyomda, Budapest, 1918.
8. Rózsa Huba: Izrael története, kiad. n., Budapest, 2007.
9. Miller J. Maxwell-Hayes John H.: Az ókori Izrael és Júda története (Studia Orientalia 3), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2003.
10. Kafafi Zeidan A., Jerusalem in the Bronze and the Beginning of the Iron Ages: Biblical Narratives, Literary Sources, the Archaeological Evidence and Margreet Steiner, in Exploring the Narrative:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

Jerusalem and Jordan in the Bronze and Iron Ages (szerk. Steen, E.-Boertien, J.-Mulder-Hymans, N.), Bloomsbury, London, 2014. 245-255. o.

11. Steiner Margreet: Expanding Borders: the Development of Jerusalem in the Iron Age, in Jerusalem in Ancient History and Tradition (szerk. Thompson, T. L.), T. & T. Clark, London-New York, 2003. 68-79. o.
12. Schein Bruce E.: art. Jerusalem, in Harper's Bible Dictionary (szerk. Achtemeier, P. J.), Harper, San Francisco, 1985. 463-473. o.
13. Brown Raymond E.-North Robert: Biblikus földrajz, in Jeromos Bibliakommentár 3: Biblikus tanulmányok (szerk. Thorday, A.), Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 2003. 251-278. o.